

Justinas Marcinkevičius

MINDAUGAS

Dviejų dalių drama-poema

[ištraukos]

PIRMA DALIS

MEILĖ IR SMURTAS

Baltas metraštininkas

Juodas metraštininkas

JUODAS METRAŠTININKAS

Tai vis rašai?

BALTAS METRAŠTININKAS

Žinai, kad aš rašau

Net ir tada, kai nerašau...

JUODAS METRAŠTININKAS

Vadinas,

Tu ir miegodamas rašai?

BALTAS METRAŠTININKAS

O kaipgi –

Istoriją sapnuoju visą laiką:

Karai, gaisrai, laiškai, pasiuntiniai...

Klasta, apgaulė, melas, išdavystė...

Aš negaliu miegot. Baisi atsakomybė,

Kai visa šita aprašyti reikia!

JUODAS METRAŠTININKAS

Atsikvošėk, žmogau! Ką tu rašai:

Ar metraštį, ar sapnininką?

BALTAS METRAŠTININKAS

Taigi

Kad aš ir pats dabar jau nežinau,

Kur čia tikrovė, kur tik mano sapnas.

O kas gi ta tikrovė? Trumpas sapnas,

Kurį kiekvienas vis kitaip sapnuojam.

Kol atsibundam ir užmirštam viską.

Akimirksnis, kurs štai dabar praėjo,
Jau nepriklauso mums, o tas, kursai
Dar tik ateis, – mums taipgi nepriklauso.
Tik dabarties akimirksnis. Štai tas
Kalėjimas, kur esam uždaryti.
Pro vieną jo plyšelį mus pasiekia
Mažytis spindulėlis ateities.
Pro kitą jo plyšelį prasiskverbia
Dulkelė praeities. Bet mes nežinom,
Kur linkui juda dabartis. Vadinas,
Mes net nežinom, taip, mes net nežinom,
Kur praeitis, kur ateitis.

JUODAS METRAŠTININKAS

Matau,
Jog tu tikrai sapnuoji.

BALTAS METRAŠTININKAS

O brolau,
Prakeiktas amatas – tikrovę liudyti!

JUODAS METRAŠTININKAS

O kas čia tokio? Sėdi ir rašai:
Įvyko tai ir tai tenai, tada.
Tas gimė, o tas mirė. Šitas vedė.
Tas mūsų pralaimėjo, šitas – ne.
Tas pasiuntinius atsiuntė. Šis – laišką.
Ir taip toliau, ir taip toliau. Geriausia,
Kada iš viso nieko neįvyksta.
Tada net ir rašyt nereikia.

BALTAS METRAŠTININKAS

Faktai!
Tau rūpi faktai. O žmogus? O žmonės?
Kas dedasi juose? Kas juos kankina?
Kodėl jie džiaugiasi? Kodėl jie liūdi?
Kodėl juose taip viskas susipynę
Į neišnarpliojamą kamuolį? O faktai –
Kaip akmenėliai Nemuno pakrantėj,
Nugludinti istorijos bangų,
Vaikams tetinka mėtyti į upę.
Mums reikia visumą aprėpti. Žmogų!
Jo priežastį ir tikslą jo išaiškinti.

JUODAS METRAŠTININKAS

Žmogus be faktų – ne žmogus.

BALTAS METRAŠTININKAS

Teisybė.

Bet faktas be žmogaus – taip pat ne faktas.

Gerai. Tu duok faktus, aš duosiu žmogų.

JUODAS METRAŠTININKAS

Kokius faktus?

BALTAS METRAŠTININKAS

Kaip tai – kokius? Visus.

JUODAS METRAŠTININKAS

Juokingas tu žmogus. Ar užmiršai,

Kieno tu duoną valgai, kam tarnauji?

BALTAS METRAŠTININKAS

Istorijai tarnauju. Mokslui, tiesai

Ir būsimoms kartoms – tegu sužino

Jos tiesą apie mus.

JUODAS METRAŠTININKAS

O gal jos nenorės

Tiesos žinoti, o bevelys melą.

Iš kur mes žinom, ko norės mūsų ainiai.

Gal mūsų melas jiems tiesa atrodo.

Jie elgsis taip, kaip jiems naudinga bus.

Mes irgi taip, tik taip tegalim elgtis.

Tu dar per jaunas, tau sunku suprasti,

Kad aš tikiu tik šios dienos tiesa,

Tiesa, kad mudu esam ir kad mudviem

Pradėti laikas.

BALTAS METRAŠTININKAS

Taip, verčiau pradėkim.

Tu duok faktus, aš pabandyčiau – žmones.

Abu sėdasi, rašo

JUODAS METRAŠTININKAS

„1219 metais buvo pasirašyta taikos sutartis su Volynės kunigaikščiais Danila ir Vasilka. Sutartį pasirašė šie lietuvių kunigaikščiai: Zivinbudas, Daumantas, Dausprungas, jo brolis Mindaugas; žemaičių kunigaikščiai Erdvilas ir Vykintas; Sūduvos kunigaikščiai Kintibutas, Vambutas, Butautas, Vyžeikis; Našios kunigaikštis Vismantas, jo broliai Edivilas ir Sprudeika; Deltuvos kunigaikščiai Judikis,

Pūkeikis ir Ligeikis..."

BALTAS METRAŠTININKAS

„Grižtant namo, Nalšios kunigaikštis Vismantas pakvietė Mindaugą ir dar keletą kunigaikščių paviešėti jo pilyje. Mindaugas mielai sutiko. Ką jis tada galvojo? Ar jis žinojo, ko nori ir siekia, ar jo galvoje jau buvo subrendęs tas didelis, vienam žmogui nepakeliamas planas? O gal j Vismanto pilį jį traukė slaptas ir nenugalimas noras dar sykį pamatyti jauną Vismanto žmoną Mortą. Buvo pavasaris..."

Pakyla uždanga

1

Vismanto pilyje Vismantas, Mindaugas, Kintibutas, Daumantas, Dausprungas, Vykintas ir kiti

VYKINTAS

Trečia diena balne! Jūs kaip sau norit,
O aš tuojau kur nors į kampą krisiu.

MINDAUGAS

Na ką jūs, dėde! Jūs po dvi savaites
Balne praleidę esat! Mano tėvas
Sakydavo, kad jūs ant arklio gimėt
Ir mirsite ant arklio...

VYKINTAS

Tai tiesa:
Gėdinga būtų vyrui lovoj mirti.
Manau, jog vyrui tinka du kartus,
Tik du kartus nušokt nuo savo žirgo:
Kai reikia žmoną pakylėt į balną
Ir kai saviškį sužeistą iš mūšio
Išgelbėti, išnešti privalai.

DAUSPRUNGAS

Garbė narsiam Žemaičių kunigaikščiui
Ir mano svainiui!

MINDAUGAS

Betgi tu, man rodos,
Iš Vykinto nedaug tepasimokei:
Tiktai didžiausio reikalo prispaustas,
Lipi į balną.

DAUSPRUNGAS

Negaliu, bročiau,

Pakelti kraujo kvapo. Mano rankos
Mieliau prie arklo limpa. Mano mintys
Daugiau vis krypsta į aną pasaulį,
Kurs teisingiau nei šitas surėdytas.
Didžiausia laimė tyloje mąstyti
Apie žmogaus, apie žolės ir medžio,
Apie kiekvieno gyvo daikto tikslą
Ir su dievais kalbėtis. Karo žygiai
Manęs netraukia. Ir doriausias kardas
Už nedoriausią arklą nedoresnis.
Štai pasirašėm sutartį – garbė dievams –
Gal bent metus kitus klestės ramybė.

MINDAUGAS

Jeigu ne sutartis – tu iš namų
Tikriausiai niekad būtum neišjojęs.
Juk sutartį pirmiausia rašo kardai,
O tik po to jau plunksna.

VISMANTAS

Kas gi būtų,
Jei mes visi galvotumėm kaip tu?

SPRUDEIKA

Nebūtų nei tavęs, nei tos ramybės.

DAUMANTAS

Žinia, tebūtų tik anas pasaulis,
Apie kurį čia pats gražiai kalbėjai...

VYKINTAS

Tu, Mindaugai, geriau pasverki žodį –
Vyresnį brolių tu įžeidinėjai!

DAUSPRUNGAS

Jis kalba tiesą – aš juk ne karys.

MINDAUGAS

Šeimoj vyresnis tas, kuris narsesnis.

VYKINTAS

A, štai kur tu suki! Pirmumo teisės
Tu reikalauji. Dausprungai, jei tu
Lengva ranka žadi ją atiduoti, –
Aš būsiu priverstas apginti tave

Ir savo seserį, kurią išleidau,
Deja, už žemdirbio, o ne už kario.

MINDAUGAS

Žemaičių kunigaikščiai ligi šiolei
Į Lietuvą dar neturėjo teisių.
Greičiau kad atvirkščiai.

VISMANTAS

Nurimkit, vyrai,
Draugai ir broliai! Mano namuose,
Pavargę iš kelionės, pailsėkit,
Ragaukit mano midų. Kai vedžiau,
Bitynuose koriai padvigubėjo.

VYŽEIKIS

O kaip žmona – ar jau padvigubėjo?

MINDAUGAS

Nevykęs juokas. Dausprungai, pradėk!
Arčiau dievų, tu moki jiems įtikti.

DAUSPRUNGAS

Dievams įtikt lengviau negu žmonėms.
Dievai aukščiausi! Jūsų valioj esam.
Jūs matot mūsų darbus ir mintis,
Jūs mus globojat ir savęspi kreipiat,
Jūs vedat mūsų dieną išmintingai
Į taiką, nuolankumą ir ramybę...

VYKINTAS

Dievus aš kiek kitaip įsivaizduoju...

DAUSPRUNGAS

Kiekvienas juos supranta tiktai tiek,
Kiek patys jie save suprast jam leidžia.

MINDAUGAS

Jis bus vyriausias mano krivis.

VISMANTAS

Aišku:

Jis pirmas nusilenks krikščionių dievui.

DAUSPRUNGAS

Dievai aukščiausi! Šiandien mes įvykdėm
Dar vieną žygį jūs didesnei garbei:
Mes pasirašėm taiką, nes taikos
Labiausiai trokšta ir dievai, ir žmonės...

DAUMANTAS

Nesutinku. Aš ir dabar manau,
Kad mums reikėjo į Volynę eiti
Su kardu, o ne su plika ranka.
Jūs matėte, kokios ten geros žemės?
Kokie miškai? Yra ir kito lobio.
Tik leiskit man – aš pereisiu Volynę,
Kaip karštas kardas pereina per vašką.

MINDAUGAS

Mes, Daumantai, negalime kariauti
Į keturias puses. Ir vėjas pučia
Iš karto tik į vieną pusę. Mums
Į vakarus atėjo laikas pūsti.
Paskui galbūt mes pūstelsim į rytus.

DAUSPRUNGAS

Ar leisit man pabaigt?

DAUMANTAS

Gerai, gerai.
Tiktai trumpiau.

DAUSPRUNGAS

Dėkojame, dievai,
Kad mūsų širdys šiandien pilnos gėrio,
Kaip šitos taurės gėrimo saldaus.
Tad jūsų garbei nupilam po lašą
Midaus – iš taurių, gėrio – iš širdies.
Aš jau baigiau. Trumpiau, deja, nemoku.

DAUMANTAS

Ilga malda – kareiviui prapultis.

Įbėga Žygūnas

ŽYGŪNAS

Ar kunigaikštis Kintibutas čia?
Man sakė, kad jis čia...

KINTIBUTAS

Kas atsitiko?

ŽYGŪNAS

O kunigaikšti! Tavo aukštą pilį
Sudegino prieš tris dienas.

KINTIBUTAS

Dievai!

ŽYGŪNAS

O tavo žmones, kur gyvi išliko
Ir nesusėjo į miškus pabėgti,
Išsivedė...

KINTIBUTAS

Perkūne galingiausias!
Ne veltui mano žirgas klupinėjo...

ŽYGŪNAS

Ir tavo žirgus, gyvulus, ir grūdus
Išsigabeno...

VISMANTAS

Kas tie užpuolikai?

ŽYGŪNAS

Ant jų apsiaustų buvo juodi kryžiai.
Kalbėjo nesuprantama kalba.

MINDAUGAS

Ar aš jums nesakiau? Tik negalvojau,
Kad prasidės taip greitai. Aš maniau,
Kad mes dar turim laiko pasiruošti.
O, vargas mums, jei mes jau pavėlavom!

DAUMANTAS

Kalbėk aiškiau.

MINDAUGAS

Aiškiau! Ar nežinai,
Kad popiežius Honorijus III
Išleido pernai bulę, kurioje
Paskelbė kryžiaus karą mums ir prūsams?
Jau prūsai merdi. Greitai mūs eilė...

VISMANTAS

Pavyti ir išmušti kaip šunis!

MINDAUGAS

Ak, ne nuo to dabar pradėt reikėtų.
Pirmiausia reik susitvarkyt namie...
Ir kuo greičiau, nes laiko jau neliko.
Kol mes kiekvienas atskirai, mes – niekas.
Štai šiandien Kintibutą nuteriojo.
Rytoj galbūt mane. Poryt – jau kitą.
Mums reikia jungtis. Tai baisi jėga.
Mums reikia vienytis. O mes ką darom?

KINTIBUTAS

Aš noriu verkti, vyrai. Gal padėsit?

Visi dainuoja rečitatyvu kaip raudą:

Ko tujei, kunigėli, sudaičio,
Sudaičio, sudaičiutėle,
Ilgai pamiegėli?
Miegą bemiegančiam
Iškirto karelius,
Išpylė pilelę.
Katro tau, kunigėli,
Daugiau pagailėjo?

KINTIBUTAS

Ne taip gaila man pilelės,
Kaip man gaila karelių:
Aš pilelę supilsiu
Dvejais trejais meteliais,
O karelių nebužauginsiu
Nė dešimtis metelių!

MINDAUGAS

Aš užjaučiu tave baisioj nelaimėj
Dėl to, kad ji išlikt kiekvieną gali.
Tu, Kintibutai, doras ir narsus:
Aš dovanuju Kolainius tau – pilį
Su žemėm, su žmonėm ir gyvuliais.
Tu būsi pirmas kumštis, su kuriuo
Mes pasitiksime Dobrynės brolius.
Tikiu, jog tu mokėsi juos priimti.

KINTIBUTAS

O kunigaikšti, tavo tarnas būsiu...

MINDAUGAS

Tarnų nereikia, nes kareivių trūksta.

VYKINTAS

Gal Mindaugas paaiškint mums galėtų,
Iš kur jis ėmė teisę, kas jam leido
Dalyti Žemaitijoje pilis?

MINDAUGAS

Nejaugi Vykintas užmiršęs būtų,
Kad Kolainių pilis – tai mūs domenas.
Ją tėvas mums paliko.

VYKINTAS

Kam? Ar tau,
Ar Dausprungui? Kuris iš jūs vyresnis?

MINDAUGAS

Kada bendra nelaimė – būtų kvaila
Metus skaičiuoti.

VYKINTAS

Dausprungai, o tu?
Ko tu tyli?

DAUSPRUNGAS

Taip, žinoma... Nelaimė...
Privalom viens kitam padėti...

VYKINTAS

Boba!

BALSAI

Teisingai, Mindaugai!

KITAS

Jisai supranta...

TREČIAS

Nūnai – mane, rytoj galbūt tave...

KETVIRTAS

Privalome laikytis vienas kito!

DAUMANTAS

Jisai turtingas – bepigiu švaistytis.

VISMANTAS

Imk, Mindaugai, imk šitą kalaviją.

Tik vienas tu gali viena ranka

Pakelti jį. Laikyk tad jį iškelęs.

Mes irgi savo dešines pridėsime,

Bet pirmas būsi tu: kur tu pakreipsi,

Ten kalavijas kirs. Tuo mes visi

Pirmumą, valdžią tavo pripažįstam.

VYKINTAS

Matyt, nelemta po sunkios kelionės

Man, seniui, pailsėti šioj pily...

Pakyla, eina

VISMANTAS

O tu kur, Daumantai?

DAUMANTAS

Man irgi metas...

Man netoli. Be to, aš nepavargęs.

MINDAUGAS (*rėkia*)

Kalbėki, Dausprungai! Tegu jie girdi.

Kalbėk greičiau! Tu juk žinai, ką reikia

Kalbėti tokiais atvejais kaip šis!

DAUSPRUNGAS

Aš jau sakiau, kad aš kardų nemėgstu.

MINDAUGAS

Kalbėki su dievais, ne su kardais.

Kalbėki, kol dar tie du neišėjo!

DAUSPRUNGAS

Tegu šis kardas niekad nenukrinta

Ant silpnojo ir teisingo galvos.

Tegu jisai nuo užpuolikų gina

Tėvynę mūsų, kalbą ir tikybą,

Mūs papročius ir mūs dievus...

MINDAUGAS

Užteks.

Kalbėki apie tą, kurs kardą laiko.

DAUSPRUNGAS

Palaiminkit, dievai, šį narsų vyrą,
Kurį ir jūs, ir mes sau išsirinkom,
Kad jūsų valią vykdytų, kad mums
Jis būtų apgynėjas ir teisėjas.
O mes pasižadame jo klausyti,
Kiekvieną jo teisingą žingsnį remti
Darbais ir žodžiais...

MINDAUGAS (*nekantriai*)

Ir...

DAUSPRUNGAS

...kalaviju.

VISI

Pasižadam, pasižadam!

MINDAUGAS

Ir aš

Pasižadu šį sunkų kalaviją
Pakelti tik tada, kai to reikės,
Kai šito reikalaus tėvynės laimė,
Žmonių gerovė ir dievų garbė.

VYKINTAS

Jau baigėt? Kaip gerai, kad aš girdėjau!
Bus ką papasakot, namo sugrįžus:
Visa Žemaitija iš juoko plyš,
Išgirdus, kad jau išrinktas ka–ra–lius.
Manęs čionai nebuvo ir nėra.
Ak, vis dėlto sunku nepailsėjus
Vėl į kelionę kilt.

Išeina

DAUMANTAS

Aš nežinau,

Gal ir gerai... gal reikia taip... Bet viskas

Į sąmokslą be galo panašu.

Išeina

MINDAUGAS (*rėkia*)

Jūs dar sugrįšite! Jūs prieš mane
Ant kelių šliaužiosit...

(*Susigriebia*)

Ne prieš mane:
Prieš mus, prieš Lietuvą – galingą, stiprią,
Kuri, ir jus nubaudusi...

(*Susigriebia*)

Ne tai...
Kuri, ir jums atleidusi, priglaus.

BALSAI

Priglaus... atleis... Tėvynė – ji teisinga.

DAUSPRUNGAS

Mes mėgstam didelius žodžius: tėvynė!
O kas gi ta tėvynė? Juk tai mes.
Taip, mes visi. Ir jeigu mes teisingi,
Tai ir tėvynė bus teisinga.

BALSAI

Taip.
Žinia, kad taip. Bet vis dėlto tėvynė
Tai daug daugiau negu kad aš ar tu.
Vadinasi, tėvynės teisingumas
Yra didesnis negu mano...

MINDAUGAS

Puikiai.
Gražiai, trumpai ir aiškiai pasakyta.

VISMANTAS

Dabar pats laikas būtų ir išgerti.
Pašauksiu Mortą, kad midaus įpiltų.

Išeina. Įeina Morta

BALSAI

...Ir gražią žmoną išsirinko kuprius!
...Ar išsirinko? Prievarta ją ėmė...
...Iš meilės ar iš prievartos – vis tiek..
...A, jau žinai, gyvenimas be meilės
Lyg židiny s koks be ugnies, išblėsęs:
Tik suodžiai, pelenai, nuodėguliai...
...Su ja ir pelenus žarstyt sutikčiau...
...Ar neprailgo jaunai šeimininkei,
Išleidus vyrą tolimon kelionėn?

MORTA

Tokia jau mūsų, moterų, dalia:
Tik laukt ir laukt. Sulaukus – vėl išleisti.

Mindaugas stovi nuošaliau. Įpylusi visiems, Morta prie jo artėja

MINDAUGAS

Ak Morta, Morta!..

MORTA

Mindaugai!..

MINDAUGAS

Tylėk.
Aš viską suprantu, nes mus abu
Vienoda ir sunki lemtis ištiko.
Mes paaukojome save. Kodėl,
Kodėl mes negalėjom būt laimingi?
A, mes galvojome apie tėvynę!
Ir ištekėdami, ir vesdami,
Mes vienijome, jungėm ją. O mūsų,
Kodėl, sakyk, ji mūsų nesujungė?
Kodėl jai reikalingos mūsų kančios,
Mūs ilgesys ir sielvartas, ir... melas?
Juk mes meluojam, Morta?

MORTA

Taip, meluojam,
Tačiau, matyt, dievai to reikalauja.

MINDAUGAS

Sakai, dievai? Nėra daugiau dievų.
Yra tik tai tėvynė. Vienas dievas.
Žiaurus, negailestingas ir... teisus.

Aš juos išmokysiu pažinti šį dievą
Ir keikt, ir garbinti jį, ir jam aukotis.

MORTA

Baisu man, Mindaugai, kai taip kalbi.

MINDAUGAS

Kad tu žinotumei, kaip man baisu!
Ir vien tik tu gali mane suprasti,
Nes tau taip pat baisu, taip pat sunku.
Ar mes ieškojome sau naštos? Tai ji
Mus išsirinko. Mes – jos pirmos aukos.
Deja, ne paskutinės... O ir mes,
Ar mes neturim bent mažytės teisės
Tegu ir ne į laimę, tai jau bent
Į laimės trupinėlį? Štai ir šiandien:
Atrodo, jau galėčiau būti laimingas –
Įvyko tai, ko siekiau, ko taip troškau.
Bet aš žinau, jog tai tikrai pradžia.
Menka pradžia. Tikra našta dar laukia.
Aš padarysiu Lietuvą. Sukursiu
Ją iš ugnies, iš molio ir vandens.
Bet ar ji duos mums laimės?.. Morta, Morta!

(Kužda greitai)

Aš Vismantą paskirsiu patarėju,
Pirmuoju patarėju. Ir abu
Iš čia į savo pilį pasiimsiu.
Tu būsi netoli. Man bus lengviau.

MORTA

Ak Mindaugai, bet argi taip lengviau bus?
Tikra kančia...

MINDAUGAS

Tylėk ir nesipriešink.
Žinai, kad aukos priešintis negali.
Jos gali tik save apgaudinėti
Ir savo kančią laime pavadinti.
Dabar tu eik ir dosniai pilstyk midų.
Aš negaliu... Aš noriu būti vienas.

*Morta nueina. Girdėti puotaujančių šūksniai:
„Kur Mindaugas? Tegyvuoja Mindaugas –*

vyriausias kunigaikštis! Tegyvuoja..."

Ar aš prašiau juos garbinti mane?
Ar aš liepiu? Ar įsakaiu? Ak žmonės!
Jūs norite mane matyti tokį,
Kokio aš pats savęs matyt nenoriu.
Vadinasi, aš privalau toks būti.
Kitaip aš ne vyriausias, aš ne tas,
Kurį jūs šiandien patys išsirinkot.
Išmoksiu tad ir šito...
O dievai,
Palengvinkite mano sunkią naštą!
Priduokit man stiprybės ir jėgų!
Padėkit, leiskit man save užmiršti.

Uždanga nusileidžia

Baltas metraštininkas

Juodas metraštininkas

JUODAS METRAŠTININKAS

Ir kaip gudriai jis panaudojo žinią,
Kurią žygūnas atnešė į puotą!
Apstulbę, išsigandę kunigaikščiai
Iškėlė patys Mindaugą! O jis
Tik laukė šito, siekė ir norėjo.

BALTAS METRAŠTININKAS

Dabar tu pats matai – ką gali faktai
Papasakoti apie žmogų? Nieko.
Kokia tauri ir kenčianti širdis!

JUODAS METRAŠTININKAS

Argi valdovai turi širdį? Juokas...
Ar kito skausmą jie suprasti gali?
Galvoja tik apie save, tačiau
Apsimeta, kad apie mus galvoja.
Valdovai, mano mielas, tai karūnos,
Tai rietenos ir sąmokslai, tai sostai,
Tik pridengti idėjomis ir žodžiais,
Kad sau ir mums atrodytų gražiau.
Valdovai, mano mielas, tai vergai.
Jų galima tiktai pasigailėti,
Bet pavydėti jiems, man rodos, kvaila.

BALTAS METRAŠTININKAS

Ne pavydėti, o suprasti stengiuos.

JUODAS METRAŠTININKAS

A, būta ko čia taip jau nesuprasti!

Kiekvienas mūsų gimstame valdovu.

Garbė dievams, kad jais nepasidarom.

2

Mindaugo pilis

Mindaugas, Vismantas ir kiti

[...]

Jeina Dausprungas

DAUSPRUNGAS

Garbė dievams!

MINDAUGAS

Garbė dievams, kad šiandien

Vėl pamačiau tave aš – gyvą, sveiką!

Kaip šiomet derlius? Kaip bitynai tavo –

Ar neiššalo?

DAUSPRUNGAS

Aš ne apie derlių

Pasišnekėti su tavim norėjau.

MINDAUGAS

Įsivaizduok – aš irgi ne.

DAUSPRUNGAS

Sakyk,

Ką reiškia visos šitos baisios kalbos,

Kurios apie tave po kraštą plinta:

Pakorė, nugalabijo, išvijo?..

MINDAUGAS

Deja, teisybę, Dausprungai... teisybę.

DAUSPRUNGAS

Tai kaip tave šventa žemelė laiko?

MINDAUGAS

Aš irgi – ir stebiuosi, ir džiaugiuos.

DAUSPRUNGAS

Atsimenu tave – buvai švelnus ir doras,
Linkai daugiau prie motinos. Visi
Tave mylėjo. Niekas negalvojo,
Jog tavyje ūmai nubus... žvėris.
Pasklido šnekos, jog ir savo žmonai
Tu į kapus padėjai nukeliauti...

MINDAUGAS

Dėl mūsų meilės, Dausprungai, nutilk!
Arba... aš nežinau, ką padarysiu.

DAUSPRUNGAS

Mane nutildysi... O kaip priversi
Tylėti savo sąžinę?

MINDAUGAS

Tai mano
Kančia ir skausmas. Jūs nelįskit –
Sudegsite! Aš pats pasirinkau.
Žinojau, kad sunku bus... bet kad šitaip. ...
Kad šitaip bus – net aš nesitikėjau.

DAUSPRUNGAS

O vargšas broli!

MINDAUGAS

Aš, brolau, ne vargšas.
Jei vargšas būčiau – niekas nebijotų.

DAUSPRUNGAS

Tačiau mylėtų, Mindaugai, mylėtų!

MINDAUGAS

Valdžia ne meile laikosi, o baime.
Pamils vėliau, kada susiprotės,
Kad aš buvau teišus ir kad nebuvo
Nei kito kelio, nei kitokios meilės.
Ką aš gavau? Aš nieko negavau.
Aš Lietuvą lipdau po gabalėlį.

DAUSPRUNGAS

Krauju lipdai...

MINDAUGAS

Ką jau sulipdo kraujas,
To nei ugnis neperskirs, nei vanduo.
Ak Dausprungai, buvau kvailys: tikėjaus –
Sunešime visi po trupinėlį...
Kas atnešė? Kas prisidėjo? Niekas.
Ir vis dėlto aš padariau valstybę,
Kuri jau šiandien gali atlaikyt
Smūgius kryžiuočių. Dar bent dešimt metų –
Ir mes išgelbėsime save ir ainius.

DAUSPRUNGAS

Bet kokia kaina, kokia kaina, broli!
Kas ir kada galėjo pagalvoti,
Kad Lietuvoj lietuviams būtų ankšta.
Pradėję žudynes, ar mes neduosim
Negero pavyzdžio kitoms kartoms.

MINDAUGAS

Ne aš pasiūliau kainą, ak, ne aš...

DAUSPRUNGAS

Vis tiek. Juk tu sukūrei naują dievą,
Pavadinai jį Lietuva. Gerai.
Tikiu tavim. Tiksliau – tikėti noriu.
Bet Lietuvos vardu ir niekšas gali
Žudyti, deginti, plėšti. Kaip atskirti,
Kur tikras pranašas, o kur netikras?

MINDAUGAS

Aš nežinau. Aš nieko nežinau.
Tiktai maldauju, Dausprungai: nutilk!
Kam tu pili nuodų į mano širdį?
Abejones kam sėji? Kam žudai
Vienintelį ir šventą mano tikslą?
Aš privalau būt tvirtas. O esu
Tiktai žmogus. Geriau tad mes kaip žmonės
Pasikalbėkime apie ką nors.
Taip kaip seniau... atsimeni, prie tėvo?

DAUSPRUNGAS

Tai kam tada tu iškvietai mane,
Jeigu bijaisi atvirai kalbėtis?

MINDAUGAS

Norėčiau, Dausprungai, tave matyti
Arčiau savęs. Tu vienas man likai
Toks artimas, toks savas ir teisingas.
Man taip praverstų tavo patarimai,
Gera širdis, tiesus ir aiškus protas.
Gal tu padėtum man išvengt klaidų,
Aukščiau svajonę mano pakylėtum...
Žinai, vyriausias mano krivis mirė.
Galėtum, Dausprungai, užimt jo vietą.
Atnešt naudos tėvynei, man, žmonėms...

DAUSPRUNGAS

O kaip – dievams?

MINDAUGAS

Na, aišku: ir dievams!

DAUSPRUNGAS

Ar tu – rimtai?

MINDAUGAS

Labai rimtai.

DAUSPRUNGAS

Tai kas čia –
Įsakymas ar prašymas?

MINDAUGAS

Kol kas
Tik prašymas.

DAUSPRUNGAS

Jei būčiau nepamatęs,
Kaip tau sunku ir koks tu pasimetęs, –
Aš būčiau dar galvojęs. O dabar...
Gerai, aš sutinku.

MINDAUGAS (*puola prieš jį ant kelių*)

Atleisk man, broli!
O, ką aš padariau, ką padariau!
Kaip aš dabar tau į akis žiūrėsiu?
Nusipirk mane ir spjauk į veidą man...
Kaip aš galėjau? O, bailys ir niekšas!

DAUSPRUNGAS

Kas atsitiko, Mindaugai, broliu?

MINDAUGAS

Tave iškvietęs, pasiunčiau kariauną,
Kuri, paėmus tavo artimuosius,
Gabena juos čionai. Tu neturi
Namų, pilies ir savo tėvonijos!

DAUSPRUNGAS

Kodėl gi, Mindaugai! Juk aš ir pats
Geruoju... sutikau...

MINDAUGAS

Verčiau tu būtum
Jau nesutikęs! A... palauk, aš tuoj
Pasiųsiu žmones, kad atgal grąžintų...
Tik tu atleisk...

DAUSPRUNGAS

Ne, ne, tu neskubėk:
Dabar vis tiek jau nieko nepakeisi.
Vis tiek į širdį jau nesugrąžinsi
To, kas iš jos iškrito. Tu valdovas,
Tu privalai ir savo neteisybėj
Teisus išlikti, aukštas ir baisus.
Tiktai kodėl tu taip... su savo broliu?

MINDAUGAS

A, man atrodė, kad ir tu su jais...
Nes per dažnai lankydavo tave
Ir Vykintas, ir Daumantas... Be to,
Tu neparemdavai manęs kareiviais:
Prašau karių, o tu siunti man grūdus.
Aš pagalvojau, kad ir tu su jais.
Tad nutariau tave jėga ištraukti
Iš sąmokslų... kad per vėlu nebūtų.
Apsirikau... O gal tu... iš tikrųjų?

DAUSPRUNGAS

Ne, Mindaugai, žinai, kad nemeluojau.
Bet aš tiktai dabar ėmiau suprasti
Tą nepasitikėjimą, kuriuo
Pripildei Lietuvą ir mūsų širdis.
Juk jeigu broliu netiki... jei broliu!

Tai kaip tada gali tikėt kitais?

MINDAUGAS

Visur tik sąmokslai, klasta ir melas.
Aš negaliu...

DAUSPRUNGAS

Ne tai, ne tai svarbu!
Ant nepasitikėjimo sukūrei
Valstybę savo. Pamatas ne tas.
Kaip aš dabar galiu tavim tikėti?
Paklust – galiu. Tačiau tikėti – ne.

MINDAUGAS

Atleisk, brole...

DAUSPRUNGAS

O kas gi man daryti,
Jei ne atleisti? Tu stiprus, galingas –
Tau viskas bus atleista. Betgi mes?
Kas mes? Ir kam? Kur einame? Kas veda?
Baisus, brole, tas tavo naujas dievas,
Kuriam, kaip tu sakaisi, pats tarnauji
Ir mus jėga verti tarnaut...

MINDAUGAS

Ne aš
Jį išgalvojau. Jis yra. Jis bus.
Jis mumyse. Tik jūs, akli, nematot,
Koksai pavojus viršum jo pakibo.
Prie tų pilių pilaičių prisirišę,
Nenorite toliau pasižiūrėti.
Aš jus priversiu.

DAUSPRUNGAS

Prievarta, brole,
Tai ne įrodymas, jog tu teisus.
Tu nemanyk, ir mes pavojų matom.
Todėl iškelėme tave. Kaip kumštį.
Bet, pasirodo, ant savų galvų.

Išaina

MINDAUGAS (*šaukia iš paskos*)

Aš negaliu valdyti, kai kiekvienas

Kas sau valdovas! Ką jūs iš manęs
Padarėte, draugai, bičiuliai, žmonės?
Ir kam aš jums toksai bereikalingas?
Sudraskėt į gabalėlius mane –
Ir kaip dabar aš pats save surinksiu?
Kaip aš surinksiu Lietuvą dabar,
Kuri kiekvieno širdyje kitokia?

Ilga tyla.

[...]

*Eina. Uždanga nusileidžia.
Pamato Baltą metraštinką*

A, vis rašai. Vadinas, ketini
Ir į istoriją mane įvesti, I
šsaugot mano šventą atminimą?

BALTAS METRAŠTINKAS
Aš pildau jūsų valią, kunigaikšti.

MINDAUGAS
O ką čia parašei? Sakysim, šiandien?

BALTAS METRAŠTINKAS
Aš parašiau, kad jums labai sunku.
Kad Vilikailą ištrėmėt, kad brolių
Apgavot negražiai. Kad savo dukrą
Jėga už vyro varote. Kad jūs
Valstybę savo grindžiate apgaule
Ir nepasitikėjimu...

MINDAUGAS
Gana!
Tu taip rašai?

BALTAS METRAŠTINKAS
Aš parašiau teisybę.

MINDAUGAS
Tu nežinai teisybės, o rašai.
Tai argi čia teisybė? Ar teisybė?
Išplėšk tuoj pat, ką parašei. Sudegink.
Sargyba, pasodinkit šitą vyrą
Kelioms dienoms ant duonos ir vandens!

Jam reikia pagalvot apie teisybę.

BALTAS METRAŠTININKAS

Tau, kunigaikšti, reikalingi žmonės,
Kurie galvoja viena, rašo – kita.

MINDAUGAS

Žinau, kokie man žmonės reikalingi.

Sargyba veda Baltą metraštininką

JUODAS METRAŠTININKAS

Matai, aš tau sakiau: svarbiausia faktai.

BALTAS METRAŠTININKAS

Tai kad čia faktai. Viskas tiktai faktai...
Nesuprantu...

JUODAS METRAŠTININKAS

Suprasi... Cha cha cha!

3

[...]

A N T R A D A L I S

ŠLOVĖ IR KANČIA

Baltas metraštininkas

Juodas metraštininkas

JUODAS METRAŠTININKAS

Daug visa ko įvyko nuo to laiko,
Kai paslaptiškai aplinkbėm žuvo
Pirmasis kunigaikščio patarėjas
Kuprelis Vismantas. Ir kunigaikščiui
Pagailo jo našlės ir jo našlaičio:
Jis vedė Mortą, nors velionio broliai
Ir Sprudeika, ir Edivilas – baisiai
Tam priešinosi. Mindaugas tada
Juos pakvietė į didelę medžioklę.
Medžioklė buvo nelabai sėkminga,
Nes Vismanto abudu broliai žuvo.
Stebėjosi visi: tokie galiūnai,

Ne vieną mūšį su garbe praėję,
Staiga medžioklėj žuvo... Betgi visko,
Kaip sakoma, pasauly pasitaiko...
Morta, kunigaikštiene pasidarius,
Pagimdė Mindaugui dar vieną sūnų.
Sprudeikos, taipgi Edivilo žemę,
Jų atminimą gerbdamas, valdovas
Prie Lietuvos prijungė.
Atsitiko
Ir su žemaičiais daug nesutarimų.
Jų kunigaikštis Vykintas, pakvietęs
Kryžiuočių brolius, šitaip jiems kalbėjo:
„Eime kartu prieš Mindaugą jo krikštyt“.
Kryžiuočiams tai patiko. Jie, sudarę
Su Vykintu susitarimą, puolė
Ir Mindaugą apsupo. Ir tada
Pats Mindaugas pamatė – bus daug kraujo.
Pas popiežių tad pasiuntinius siuntė,
Pas Inokentijų IV. Liepė
Jam pasakyti šitaip: sutinku
Priimti krikštą ir jus dievą garbinti.
Ir krikštijosi Mindaugas. Paskui
Jisai karaliūm buvo karūnuotas
Per Andrių Stirliandą, kurs iš Rygos
Jam atgabeno Lietuvos karūną.
O visa tai įvyko, dievui leidus,
Viens tūkstantis du šimtai penkiasdešimt
Pirmaisiais metais.
Reikia dar pridurt,
Jog tų visų nesutarimų metais,
Kai Mindaugas su Lietuvos pulkais
Apgulęs Vykintą prie Tverų laikė
Ir šaukė pasiduoť, – polovcas Kočius,
Klastingai prisitaikęs, jį pašovė
Į kairę šlaunį. Mindaugas dėl to
Turėjo skausmo daug ir baisiai pyko.
O gydėsi jisai meškos taukais
Ir smarkiai gėrė žoleles visokias.

BALTAS METRAŠTININKAS

Kas apsakys tą skausmą, per kurį
Keliauja Lietuva! Lyg prakeikimas
Ją užgulė karai, nesutarimai,
Vaidai visokie, rietenos ir kliaudos.
Atrodo, lyg į šitą mažą kraštą Dievai...

JUODAS METRAŠTININKAS

Dabar jau reik sakyti: dievas.

BALTAS METRAŠTININKAS

...Dievai visas nelaimes būtų siuntę.

Ir kalė Lietuva save kaip kardą.

Kankindamasi kūrė vieną ranką,

Kuri kaip kardą ją pakelt galėtų.

JUODAS METRAŠTININKAS

Gražiai kalbi, tačiau naudos mažai.

Esu jau sakęs tau: svarbiausia faktai.

BALTAS METRAŠTININKAS

...Taip atsirado Mindaugas – karalius

Ir Mindaugas – žmogus.

JUODAS METRAŠTININKAS

Oho! – net du!

BALTAS METRAŠTININKAS

...Aštrus, lyg šauksmas koks, kurį išgirdęs

Nesupranti: ar pergalę jis reiškia,

Ar pats pagalbos šaukiasi. Tačiau

Jau negali jam likti abejingas.

Keliesi ir eini vidur nakties,

Ir pats šauki, ir pats jau nežinai,

Iš sielvarto šauki tu ar iš džiaugsmo.

Štai tas žmogus: kaip didelė ugnis

Jis ir sušildo, jis ir sunaikina.

Ar jis laimingas? – Ar ugnis laiminga?

Ar jis teisus? – O ar ugnis teisinga?

1

Uždanga pakyla

*Didžioji menė Mindaugo pilyje. Ką tik pasibaigė Mindaugo karūnavimo ir sveikinimo iškilmės.
Mindaugas ir Dausprungas*

MINDAUGAS (*nusiima ir padeda karūną*)

Na, štai ir baigės viskas. Pagaliau

ent pailsėsime nuo žmonių ir triukšmo,

Nuo sveikinimų ir kalbų visokių.

(Apžiūrinėja karūną)

Pasižiūrėk – visai gražus žaisliukas.
Aš dar ir pats gerai jos nemačiau,
Tik ant galvos jaučiau nelengvą svorį.
Reikės ją nuo vaikų gerai paslėpt...
Žiūrėk, kaip spinduliuoja, a? Kaip žiba!
Tai brangakmeniai, Dausprungai!

DAUSPRUNGAS

O gal
Tai ašaros? Jos irgi spinduliuoja.
Jos irgi žiba... Betgi jos brangesnės
Už šituos akmenis. Kur kas brangesnės!

MINDAUGAS

Vis ašaros ir ašaros! Kieno?

DAUSPRUNGAS

Žmonių, kurių kančiom tu užmokėjai
Už šituos akmenis... kurių vargais
Grindei sau kelią į karūną...

MINDAUGAS

Broliai,
Aš gi ne sau! Ar man ji reikalinga?
Juk ne ant mano ją galvos uždėjo –
Ant Lietuvos galvos. Ant Lietuvos!

DAUSPRUNGAS

Tai ar aš nemačiau, kaip tavo akys
Džiaugsmu spindėjo, kaip virpėjo rankos,
Kada prisilietei prie tos karūnos,
Kaip tavo veidą iškreipė lyg randas
Didybės ir galybės šypsena...

MINDAUGAS

Taip, aš buvau laimingas – kaip žmogus,
Kurs pagaliau pasiekia savo tikslą.
Taip, aš esu laimingas – taip kaip tėvas,
Kurs džiaugiasi pamatęs, kad sūnus
Išaugo pagaliau į stiprų vyrą,
Kurį visi pažįsta, mato, giria
Ir sveikinasi mandagiai, nes – gerbia.
Aš viską jam atidaviau. Savim
Išmaitinau, savim jį išpenėjau.

O ar atsimenat, kaip šitas vaikas
Žingsnius pirmuosius žengė, kaip visi
Jam pagalius tekaišiojo po kojom?
Kad tik pargriūtų... Šiandien pats matai:
Jį sveikino pasiuntiniai, legatai
Nuo Danijos karaliaus Voldemaro,
Nuo Vokietijos imperatoriaus, nuo Briansko,
Nuo Galičo, Volynės, nuo Maskvos,
Mozūrijos ir daugelio kitų
Kunigaikštysčių. Dovanas jam klojo.
Ir laimės jam linkėjo. Juk matei...

DAUSPRUNGAS

Tos dovanos, linkėjimai ir kalbos –
Tai melas ir klasta. O tie svečiai!
Jie tyčiojosi iš tavęs ir mūsų,
Iš mūsų kalbos, dievų ir papročių,
Iš mūsų drabužių ir apsiėjimo.
Tu Lietuvą išleidai į pasaulį,
Apvilkęs vargšę svetimu rūbu.
Tu į krūtinę jai įdėjai pikta,
Negerą dievą. Pirkdamas karūną,
Tu iš tikrųjų Lietuvą parduodi.
Tu griauni tai, ką pats taip sunkiai kūrei.
Kol priešas veržėsi iš lauko – nieko
Pasiiekti negalėjo. O dabar
Jis iš vidaus pradės mus ęst ir graužti,
Nes tu jį įsileidai ir liepei
Visiems jį gerbti, garbinti, mylėti.
Atsisakyki, Mindaugai, karūnos
Ir nukabink nuo sienos šitą dievą!

Rodo į nukryžiuotąjį

MINDAUGAS

Man jis patinka, nes ant jo galvos
Taipogi karūna. Taip pat kančia.
Dabar aš suprantu: matyt, karūnos
Tik sielvartą, kančias ir skausmą reiškia.
Tai imkite mane ir nukryžiuokit!

(Užsideda karūną)

Štai aš jau vainikuotas! Karūna
Aštriais dygliais jau pervėrė man kaktą.

Štai laša mano kraujas. Pažiūrėkit!
Ak, jūs nematot... Bet kodėl jūs matot
Tą, kaip jūs sakot, šypsena, tą džiaugsmą,
Kursai kaip randas iškreipė man veidą?
Tai buvo skausmo šypsena – ir tu,
Tu, Dausprungai, turėjai ją suprasti.
Deja, nesupratai. Deja, nepamatei.
Sėdėjai mano dešinėj – turėjai
Suprasti ir pajust, kad aš... buvau
Ne karūnuotas čia, o nukryžiuotas!
Jūs vieną ranką prikalėt, o kitą –
Kryžiuočių ordinas. Dabar aš nieko
Nebegaliu daryti – rankų nér.
Bet aš dar gyvas. Ir todėl jūs puolat
Į dvi dalis ir mano širdį plėšti.
O aš, kvailys, vis dar bandau ją gint...

(Rodo į nukryžiuotąjį)

Štai jam ir šonas pervertas... Žinau,
Kad atsiras toksai, kurs vieną dieną
Ir mano širdį pervers. Bet ir tąsyk
Jūs tematysit šypsena ir džiaugsmą
Ant mano lūpų... Nes ant jų plevens
Vienintelis ir teisingiausias žodis.
Ar mokate tą žodį – Lietuva?

Ilga tyla

DAUSPRUNGAS

Atleisk man, broli, jeigu užgavau.
Esu jau senas ir, matyt, jog daug ko
Nepajėgiu suprasti. O, be to,
Žinai, kaip aš prie visko prisirišęs,
Ką tu tėvynės labui paaukojai.
Jaučiu, jog tau sunku. Sunku ir man.
Tad pagalvojau: bus geriau, jei aš
Tave paliksiu vieną. Nekankinsim
Nei aš tavęs, nei tu manęs. Man reikia
Išeit į Lietuvą pasižiūrėti,
Kaip žmonės mąsto, kalba, kaip gyvena.
Gal aš tada suprasiu ir tą naują,
Taip sunkiai tavo kuriamą tėvynę.
Jei nesuprasiu, tai senojoj mirsiu.

MINDAUGAS

Kaip, Dausprungai? Tu palieki mane?

Tai kaip dabar aš vienas...

DAUSPRUNGAS

Tu stiprus.

Tu viską supranti.

MINDAUGAS

O broli mano,

Kaip aš pavydžiu tau! Palikčiau viską

Ir eičiau eičiau per miškus ir pievas.

Per Lietuvą – skersai ir išilgai.

Vakaruose yra, girdėjau, jūra.

Aš niekad nemačiau jos, nors jinai

Valstybės mano vieną krantą plauna.

DAUSPRUNGAS

Matai, net nežinai, ką tu valdai...

MINDAUGAS

Ir tėvonijoj jau seniai bebuvęs.

Atsimeni tą ažuolą ant kalno?

Pasižiūrėk, ar jis dar tebestovi.

Žygiuok, kol akys veda, kojos neša.

Sugrįši ir papasakosi viską.

Kaip aš pavydžiu tau! Vai, eičiau eičiau...

Bet jau sakiau: kaip jis

(Rodo į kryžių)

Esu prikaltas.

Jei būsi tėvonijoje – užlipk

Ant tėvo pilkapio ir pasakyk jam,

Kad jaunesnysis jo sūnus... kad jis

Labai garbingas ir galingas tapo,

Bet laimės taip ir nesurado...

Eik!

Tiktai gerai žiūrėk, gerai klausykis,

Ką veikia ir ką mąsto Lietuva.

Dausprungas išeina

Mindaugas nusiima karūną ir ilgai žiūri į ją

Dabar galiu tave į žemę trenkti

Ir kojomis sutrypt, galiu sulaužyt,
Tuos blizgučius išmėtyt – kam jie man?
Ar tu mane išaukština, iškėlei,
Ar atnešei ramybę man ir laimę?
Ar gal nuo mano rankų tu nuplovei
Tą kraują, kur pralieju dėl tavęs?
O ne! Esi tik paprastas metalas,
Kurs mėgsta suteptas krauju rankas.
Tai džiauksis – tu į tokias ir papuolei.
Esi, matai, valdžios, galybės ženklas, –
O ko verta valdžia, jei rankos švarios!

Žiūriu aš į tave ir negaliu suprasti,
Ar aš tave laikau, ar tu mane.
Tie brangakmeniai – kaip gyvatės akys –
Net kraują stingdo ir užgniaužia kvapą.
Aš jau nebegaliu judėti... Kirsk!
Tai ko dar lauki? Kirsk tiesiog į širdį.
Bet aš tavęs jau nepaleisiu. Ne!
Tu, mūsų papročiu, turėsi gulti
Su manimi į vieną kapą. Taip!
Po daugel metų, ardamas dirvoną,
Žmogus tave išars. Nusistebės –
Kokia keista kepurė! Ir nuspirs
Tave į vagą, vėl užvers velėna.
Tavęs nebus – idėja tavo liks.
Taip kaip ir mano.
O valdžios idėja!
Kokia saldi esi, kokia karti!
Kokiais keliais tu ateini į širdį
Ir kaip tu ją sunaikini visai!
O gal ne tu – žmogus tave suranda?
Tu jį tiktai vilioji, tik šauki,
Kaip klaidžiojanti pelkėse žaltvykslė.
Ir atsisakom dėl tavęs tėvų,
Namų, šeimos, draugų ir artimųjų,
Ištikimybės, meilės ir svajonių.
Tuščia širdim pasiekiamo tave.
Ir kai toks tuščias, vienas ir apleistas
Laikai tave ant rankos – tai matai,
Jog tu esi tik Niekas. Niekas. Niekas!
Ir aš tik Niekas, kurs tave laikau.
Ir jei tu moki tik valdyt ir teisti,
Ir jei tarnaut nemoki ir atleisti
Tada prasmek! Pražūk! Nesivaidenk

Daugiau žmonėms. Ir nesirodyk man.
[...]

2

*Keramikos dirbtuvė Mindaugo pily.
Mindaugas ir Senis*

MINDAUGAS (*įeina su karūna po pažastim*)
Aš jau seniai žadėjau tau parodyt
Tai, ko lig šiol dar Lietuvoj nebuvo.

SENIS (*apžiūrinėja karūną*)
Neblogas darbas. Taip, visai neblogas...
Reikėjo pasakyti man – aš būčiau
Nulipdęs tau iš molio ne blogesnę.

MINDAUGAS
Ė Seni, juk žinai, kad molis dūžta!

SENIS
Kad nieko amžino nėra, valdove!

MINDAUGAS
Vadink mane vardu – kaip ir seniau.

SENIS
Tai kur dabar ją dėt? Jei būt kepurė –
Ant sienos pakabinčiau. Jei puodynė –
Padėčiau ant lentynos.

MINDAUGAS
Gal geriau
Padėk ją ant lentynos.

SENIS
Tai ar nori
Pirštus pamiklint ir ką nors nužiesti?
Geras rankas turėjai – būtum buvęs
Garsiausias puodžius Lietuvoj. Dabar...

MINDAUGAS
Dabar – karalius. Lietuvos karalius!
Paduok tą lentą. Lietuvą paduok!

Senis atneša lentą, ant kurios – keraminis Lietuvos žemėlapis

SENIS

Tai jau ir vėl ką nors nukariavai
Ir prilipdyti atėjai? Kiek sykių
Aš tau sakiau, kad gerą, tvirtą daiktą
Iš vieno molio gabalo lipdytum!
O tu gi kaip kregždė – po trupinėlių
Imi iš šen, iš ten... Nerimtas darbas.

MINDAUGAS

O kas gi, Seni, molis? Molis – žemė.
O žemė – ji visur tokia pati.
Štai gabalą imu, tarp rankų minkau.
Jaučiu, kad paklusni. Kad pasiduoda.
O jeigu pasiduoda – tai prijungiu,
Tai prilipdau prie Lietuvos. Ir viskas.
Ir Lietuva didesnė. Pažiūrėk:
Ji buvo tik tokia prieš daugel metų,
Kada pradėjau kurti ją. Sklypelis
Tarp Nemuno ir tarp Neries. Dabar,
Matai, kokia? Neblogas darbas, Seni!

SENIS

Gal ir neblogas. Tu geriau žinai.
Bet aš pažįstu žemę ir sakau tau,
Kad šitaip lipdoma ji nelaikys.
Bematant subyrės...

MINDAUGAS

Tu apie šitą
Ar apie tikrą Lietuvą kalbi?

SENIS

Ir apie tą, ir apie šitą.

MINDAUGAS

Seni,
Žinai, čia mano viso amžiaus triūsas.
Daugiau aš nieko ir nepadariau.

SENIS

O šitas puodas? Paklausk, kaip skamba!
O šitas? šitas? Ką ir bešnekėti!
Aš jau sakiau: geras rankas turėjai...

MINDAUGAS

Jaunystėje lipdžiau – užtai ir skamba.
Dabar jau taip tikriausiai neskambėtų.

SENIS

Kai molis geras, kai lipdai su meile, –
Tai skamba viskas.

MINDAUGAS

Tu sakai: su meile.
O jau su kokia meile aš lipdžiau
Ir kūriau savo Lietuvą! Ak Seni!
Atidaviau jai viską: protą, širdį
Ir visą meilę, džiaugsmą, svajones,
Ir laimės ilgesį... Nėra žmogaus,
Kuris daugiau jai būtų atidavęs.
Dabar pasiklausyk: ar skamba?
Suduoda į savo „Lietuvą“.

SENIS

Ne.
Jei puodas taip tylėtų – sudaužyčiau.

MINDAUGAS

Matai – ir neskamba... O, rodos, viską
Įdėjau ir atidaviau.

SENIS

Sakiau,
Kad neteisingai ją lipdyt pradėjai.

MINDAUGAS

Tu apie tikrą Lietuvą ar šitą?

SENIS

Ir apie tą, ir apie šitą.

MINDAUGAS

Niekis.
Dar suskambės. Matysi – suskambės!
Kada užbaigsiu ją, kada išdegsiu –
Oho, kaip suskambės! Visam pasauly
Išgirs tą skambesį!
Bet kaip užbaigti?

Lipdau lipdau, o galo vis nėra.
O gal Tėvynę reikia visą laiką
Lipdyt ir kurti, kurti ir lipdyt?
Nes jei sustoji tik – jinai ir miršta.
Taip, kurti visą laiką. Visą laiką!
Lipdyt ir kurti... Tai nejaugi man
Nelemta bus jos skambesį išgirsti?
O, prakeikimas! Man, kuris pradėjo,
Kuris iš nieko... Taip, kuris iš nieko
Padarė viską... nukalė karūną...
Kuris dabar galėtų būt laimingas...
Kaip tuščia, Seni! O, kaip baisiai tuščia...
Net baimės nejaučiu – ko man bijoti ?
Dievų nei dievo nėra. Tai gal mirties?
Kodėl turėčiau jos bijoti, Seni?
Ji man ramybę, poilsį atneš
Ir išvaduos iš šito menko kūno,
Iš šito žemės grumsto, kuriame
Išdygo tiktai vienas geras daigas –
Išdygo Lietuva. Bet šitas grumstas
Jau nebeturi kuo maitinti daigą.
Jis tuščias, nelaimingas ir išdžiūvęs,
Kaip motinos krūtinė, į kurią
Išalkęs vaikas godžiai įsisiurbia
Ir nepaleidžia, nors negauna nieko.
Ar tu žinai, kaip motinai sunku,
Kada ji nieko vaikui duot negali!
[...]

4

*Keramikos dirbtuvė Mindaugo pily.
Mindaugas ir Senis*

SENIS

Toksai ankstyvas šiandien?

MINDAUGAS

Nesimiega.

Kasnakt vis nekantriau aš laukiu ryto,

Bijodamas – o gal jau neišauš?

Ir taip kamuojuos, kol rytinis langas

Šviesėti ima... Ir nubunda paukščiai.

Dangus parausta. Ir atgyja viltys,

Kad viskas dar galbūt pasikartos.
Žinau, kad ne, o vis dėlto tikiuosi.
Ne taip gyvenčiau, Seni, ak ne taip!
Aš nebuvau tėvams sūnus – paguoda.
Šeimoj aš nebuvau laimingas vyras.
Aš nemokėjau net vaikų mylėti,
Pasinaudojau jais saviems tikslams.
Tai kam aš gyvenau, jei niekam laimės
Neatnešiau ir nesukūriau? Kam?

SENIS

Valdovų laimė – ji visai kitokia,
Negu prastų žmonių.

MINDAUGAS

Kitokia? Ne.
Tiktai jie atsisako savo laimės,
Jei šita laimė nenaudinga jiems.
O gal visi taip daro – atsisako,
Kai laimė nenaudinga? Bet ar gali
Būt nenaudinga ir naudinga laimė?
O ar žmogus galėtų pasakyti,
Kas jam naudinga, kas jam nenaudinga?
Kai taip guli, žiūrėdamas į tamsą,
Tai pradedi galvoti, kad nieko nėra
Ir kad žmogus – tiktai menka dulkelė
Visuotinės tamsos okeane.
Ar žino jis, koks okeano tikslas
Ir kas yra tenai, už tos ribos,
Kur okeanas su dangum suseina?
Mačiau ne sykį aš, kaip krinta žvaigždės.
Prisižiūrėjau aš, kaip miršta žmonės.
Ir nieko neįvyksta! Okeanas
Toks pat didžiulis ir toks pat tamsus.
Tai mes ne taip jau dideli, kaip manom.
Ir ne tokie galingi, kaip galvojam.
Tai kuo tada žmogus laimingas? Kuo?
Ar tuo, ką turi, ima, liečia, mato,
Ką valgo, myli, girdi arba jaučia?
Tai laimė, žinoma. Ir nemaža.
Bet štai naktis ateina. Ir tu vienas.
Ir supranti, kad visa tai tik niekai.
Kad visa tai tavy yra kaip molis
Ir kad nėra kažko labai svarbaus,
Kad iš to molio nulipdytum laimę.

Prakeiktas žodis! Kas jį sugalvojo?
Kokioj širdies kertelėje jis gimė,
Išaugdamas į troškulį, kurio
Žmogus negali niekad numalšinti!

SENIS

O man atrodo – tu esi laimingas,
Kai sėdi taip, parėmęs rankom galvą,
Prie savo „Lietuvos“ ir kai galvoji
Kažką svarbaus... Tikriausiai apie ją.

MINDAUGAS

Laimingas? Taip, turbūt šiek tiek laimingas.
Bet aš toliau žiūriu – ir nematau,
Koksai likimas ateity jos laukia.
Aš nieko nematau. Akla tamsa.
Galbūt tenai neliks nė menko ženklų
Iš to, ką aš per didį vargą kūriau.
Tai kam tada tas vargas ir tos kančios?
Kam tąsyk aš esu arba buvau?
O, kad dar žmogui leista būt sugrįžti!
Bent vieną sykį... grįžt pasižiūrėti...
Į ką išaugo jo kančia... Bet ne.
Tai būtų visiškas žmogaus žlugimas.
Jo pralaimėjimas. Ir jo mirtis.
Negeros mintys, Seni, oi, negeros!
Neskambios mintys, kaip nevykęs puodas,
Kurį, kaip tu sakai, reik sudaužyt.

SENIS

Prieš ką tu vakar pasiuntei kariauną?
Ar dar kažką rengiesi prilipdyti,
Prijungt prie savo Lietuvos? Ganėtų.
Ramybės nori žmonės jau, ramybės.

MINDAUGAS

Ilgai dar jos nebus. Galbūt ir niekad.
O kariauna, žinai, kaip kariauna –
Kariaut privalo... Koks ten triukšmas, Seni?

Su karių būriu įsiveržia Daumantas

A, Daumantas! Toksai ankstyvas, svaini?
Džiaugiuos, tave matydamas... Bet kaipgi...
Tu čia atsiradai? Juk, rodos, vakar

Tu išvykai į karą su visais
Prieš Romaną, prieš Briansko kunigaikštį?

DAUMANTAS

Aš atvykau į karą prieš tave,
Prakeiktas puodžiau! Šiandien arba niekad...

*Užsimoja sunkiu kirviu. Mindaugas lyg skydu prisidengia „Lietuva“. Nuo smūgio ji sudūžta, subyra.
Mirtinai sužeistas, krinta Mindaugas*

MINDAUGAS

O mano Lietuva!

(Seniui)

Bėk, Seni, bėk!

Vaikus... vaikus išgelbėk! Šauk sargybą!

DAUMANTAS *(saviškiams)*

Greičiau! Vaikų ieškokit! Ir iškirskit

Jo visą padermę... Pasiuskit žmogų!

Pasiųskite žygūną pas Treniotą!

Tegu pasako jam, kad sostas laisvas.

Išbėga

MINDAUGAS *(susižeria rankomis „Lietuvos“ šukes po savim)*

Ką jie padarė! Viso amžiaus triūsą

Sudaužė ir suskaldė... Kas dabar

Suvienys ją ir sulipdys? Tėvyne,

Brangioji mano!

(Dėlioja gabalus ant žemės. Vieną prie kito)

Čia dar vieno trūksta.

(Ieško, neranda)

Kur jis galėjo nusimesti? Niekur

Nėra jo... reik visus... visus surinkti

Į vieną vietą... Čia, po krūtine,

Kur kraujas laša. Reik visus surinkti...

(Nusilpęs krinta ant savo „Lietuvos“. Pakelia galvą)

Kur metraštininkas?

JUODAS METRAŠTININKAS (*prišokęs*)

Aš čia, valdove!

MINDAUGAS

A, čia tas juodas... Baltą man pašauk!

(Baltam metraštininkui)

Tu tuos lapus, kuriuos liepiau išplėsti,
Iš naujo parašyk... ir dar pridėk,
Kad Vismantą aš nužudžiau... jo brolius
Medžioklėje nudėjau... Nužudžiau
Ligeikį, Višlį, Edivilą. Taip.
Rašyk, rašyk, kad per vėlu nebūtų.
Rašyk: Vyžeikį, Vilikailą, Bikšį
Aš ištrėmiau iš Lietuvos... Judikį
Aš palikau kovos lauke. Galėjau
Išgelbėt jį, išnešti. Palikau.
Rašyk, kad gimines ir artimuosius
Aš priverčiau jėga paklusti man.
Rašyk, kad aš... kad nemylėjau nieko...
Tačiau pridėk, kad visa tai dariau
Tikrai dėl Lietuvos... tik dėl Tėvynės...
Ir būtinai pridėk, kad jai ir man
Turbūt nebuvo kito... kito kelio...
Kad aš buvau jos įrankis... kad aš
Tik ją mylėjau... Lietuvą... Ją vieną...
Galbūt mane supras... galbūt atleis...

(Apsikabina „Lietuvos“ skeveldras. Miršta)

JUODAS METRAŠTININKAS

Ne, taip nebus. Tai melas, išdavystė,
Kad visa tai, ką aš rašiau, prapultų,
Kad mano žodis ir teisybė žūtų!
Istorija viena privalo būti...
Viena teisybė... Vienas žodis. Mano!

(Nuduria Baltą metraštininką. Ištraukęs iš jo rankų Baltą knygą, drasko ją, plėšo. Paskui į savo Juodą knygą įrašo)

O visa tai įvyko, Dievui leidus,
Viens tūkstantis du šimtai šešiasdešimt
Trečiaisiais metais.

Scena pamažu temsta. Jos gilumoj išryškėja suskaldytos Mindaugo „Lietuvos“ kontūrai. Dar labiau sutemsta. Šviečia tiktai ant didelės juodos knygos karūna

Uždangos nėra

Druskininkai, 1968

Justinas Marcinkevičius, *Trilogija ir epilogas*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005, p. 11-34, 47-55, 61-63, 71-82, 87-92, 108-114.